

УРОК ФОРТЕПІАНО ЯК ВЗАЄМОДІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ НЕРОЗДІЛЬНОСТІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

У статті висвітлюються найсуттєвіші аспекти у вирішенні двоєдиної проблеми: педагог і музика, учень і музика; розкриваються питання необхідності розширення спектра практичних навичок і вмінь і вказуються методи формування наукового і творчого потенціалу студента – майбутнього вчителя музики.

Становлення національної системи освіти має відбуватися через впровадження в життя перспективних технологій її модернізації, в результаті чого здійсниться трансформація репродуктивної та авторитарної освіти в дослідницьку, творчу, інноваційну і гуманістичну.

Визначний український педагог, філософ, письменник-гуманіст В.Сухомлинський створив оригінальну систему виховання дітей через вплив музики, адже вміння слухати і розуміти музику він вважав однією з елементарних ознак загальної естетичної культури. Музичне виховання, за його визначенням, не є вихованням професійного музиканта, а є однією з важливих складових всестороннього виховання молодого покоління, адже музика як мистецтво співпереживання дає можливість впливати на формування духовності та самосвідомості людини. Цьому відповідає і думка композитора А.Кос-Анатольського: «Кожного з нас впродовж усього життя супроводжують барви і звуки, але не всі стають художниками і композиторами. Та це і не обов'язково. Головне – розуміти прекрасне, відчувати його, бо спілкуючись із прекрасним людина стає красивішою. В цьому сила справжнього мистецтва» [3, 70].

Відтак професія шкільного вчителя музики є надзвичайно необхідною для суспільства, і її підґрунтям, окрім знання і розуміння цінності світової музичної спадщини, а також любові і поваги до рідного мистецтва, обов'язково має бути бережливе ставлення до підростаючого покоління. Маючи загальну культуру, вчитель музики повинен володіти музичним інструментом, педагогічною майстерністю та всім комплексом необхідних фахових знань, а також бути суспільно активною особистістю, завданням якої є результативна діяльність у галузі відродження духовної культури в національній школі.

Мета статті – висвітлити найоптимальніші аспекти, що стосуються вирішення таких проблем, як педагог і музика, учень і музика, особливо через розширення спектра практичних навичок і вмінь, через формування наукового і творчого потенціалу студента.

Сучасна педагогічна наука робить розмежування між поняттями «освіта» (тобто передача різного роду інформації), що здійснюється різними способами комунікації, сприяючи лише засвоєнню і запам'ятовуванню матеріалу, та поняттям «процес навчання», тобто передачі практичних умінь (що потребує безпосереднього показу – як діяти), що спрямовані не тільки до розуміння, але й до наслідування. Останнє потребує результативного міжособистого контакту того, хто навчає, з тим, хто навчається. І тут було би доречним ще раз згадати про В.Сухомлинського, який заповідав вчителю завжди пам'ятати про те, що «нема й бути не може абстрактного учня» [2, 26]. Нові підходи до виховання підростаючого покоління у сучасній середній школі спонукають викладачів музично-педагогічних навчальних закладів до творчих і наукових пошуків, нових технологічних методів виховання своїх студентів, тобто до їх певної особистої психологічної перебудови, зростання професійного і педагогічного рівнів, пошуку виховних резервів уроку. Необхідно, у першу чергу, так будувати спілкування зі своїми студентами, щоби зміст уроку не вичерпувався однією музичною діяльністю, а при своєму загальному спрямуванні на прищеплення і формування спеціально-музичних навичок і вмінь (виконавських, технічних, практичних тощо) сполучав їх із розумінням місця цих навичок у загальній системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики. Тобто підготовка вчителів музики повинна забезпечуватися постійною взаємодією психолого-

педагогічного та спеціально-музичного циклів. Залучення молоді до духовних цінностей, збережених у пам'ятках культури, через вивчення музичного твору на індивідуальному уроці фортепіано є найсприятливішою формою музично-педагогічного спілкування. Цей процес відбуватиметься тільки за умови одночасного існування двох завдань: завдання викладача – заохотити до своїх цінностей і завдання учня – прилучитися до них.

Оскільки музичні навички і вміння є одними з видів цілого комплексу фахових практичних умінь і навичок, то процес їхнього формування підлягає загальним закономірностям. Одним із важливих принципів методики викладання гри на фортепіано є систематичність занять і творча особистість викладача. Керівна роль викладача проявляється у стремінні ціленаправлено використовувати всі зовнішні та внутрішні резерви свого учня, в диференційованому підході до кожної конкретної постаті та пошуку індивідуальних шляхів впливу саме на нього, у застосуванні різноманітних заохочень, головними з яких є спрямованість на додаткові емоції та очікування вдалого творчого результату, а також – терпіння, почуття такту і віра у свого учня. Для успіху планомірного виховного та навчального процесу студент повинен пересвідчитися в тому, що його викладач ставиться до нього з повагою та із справедливою вимогливістю, що він сам любить свій музичний інструмент і добре володіє ним. Вже на першому уроці, зауважує відомий галицький піаніст і викладач Р.Савицький у своїй методичці, – «... стискаємося з ситуацією, яка дає вчителю великі шанси і нагоду з місця «здобути» учня або ... втратити» [1, 10]. На уроках фортепіано спостерігається розвиток цілого комплексу індивідуальних здібностей та інтелекту вихованців, формуються їхні погляди та смаки, прищеплюються необхідні професійні навички, з'являється та посилюється їхня творча активність, відбувається музичне та піаністичне зростання, виховується любов до обраної професії. Всі ці якості дістають свого розвитку через впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, які допомагають студентам відкрити своє «Я» та знайти відповідне критичне ставлення до себе.

В умовах музичної діяльності на індивідуальних уроках між студентом та його викладачем повинен виникати безпосередній зв'язок на духовному рівні, і кожен викладач має свідомо прагнути до налагодження його зі своїми студентами. Питання індивідуального спілкування між викладачем та учнем можна розглядати значно ширше, заглиблюючись в історію, пригадуючи різні мистецькі, художні, композиторські школи та різні течії, театральні майстерні, у яких відпрацьовувалися технічні та творчі методи – традиції. Духовний контакт *maestro*-вчителя та його підмайстра-учня забезпечував продовження та розвиток цих традицій новими поколіннями, роблячи їх невмирущими. Передаючи своїм студентам кращі традиції класу того викладача, у котрого колись опановували основи професії, розвиваючи та поглиблюючи їх, необхідно щодня шукати індивідуалізовані шляхи, форми і методи викладання, адже зараз, у період соціальних та технічних змін, життя викликало появу якісно нової виховної роботи, яку необхідно оцінювати по тому, наскільки добре молодий спеціаліст підготовлений до самостійної діяльності та до прийняття рішень у майбутніх різноманітних конкретних обставинах.

До структури професійної діяльності вчителя-музиканта повинні входити і такі групи загальнопедагогічних умінь, як навички та вміння педагогічного спілкування, комунікативні та організаційні вміння; формування переконань, критичного судження; педагогічно-вольова активність, самодисципліна та самостійність; пізнавальні вміння, дослідні, аналітичні та творчі навички. Усі ці групи поєднують у собі теоретичні і практичні вміння, тому можуть бути використані у своїй діяльності як вчителями музики загальноосвітніх шкіл, так і викладачами музично-педагогічних факультетів навчальних закладів.

Педагогічне спілкування викладача зі своїм студентом є досить складним процесом, який відрізняється від звичайної взаємодії. Під час індивідуальних занять початком формування цього вміння може стати безпосередня діяльність викладача. Педагог визначає (діагностує) рівень музичної підготовки нового студента, окреслює спектр його інтересів, налагоджує емоційний контакт. Тут необхідно намагатися «здобути учня», як колись влучно сказав галицький піаніст-педагог Роман Савицький, і виховати собі з нього у перспективі однодумця.

Наступна стадія професійно-педагогічного спілкування – привертання до себе уваги, що ха-

рактизується такими навичками і вміннями: завоювання авторитету в студентів, захоплення творчим натхненням, емоційною піднесеністю під час проведення заняття. Ця стадія забезпечується взаємозв'язком особистого прикладу викладача і його методикою викладання, також вже набутими теретичними знаннями та поняттями, а відтак на уроках фортепіано розвиваються смаки студента, його творча активність, емоційність, артистизм, закладається його інтелектуальний потенціал. Становлення інтелекту відбувається шляхом розуміння та узагальнення музичних закономірностей, емоційність розвивається через вміння чути музику та емоційно аналізувати її.

Багато також, щоби пошук нових форм творчої роботи був тісно пов'язаний з педагогічною практикою. На матеріалі репертуару педпрактики можливо та необхідно виховувати у студента яскраві виконавські навички, волюві якості, емоційність, вміння самостійно розв'язувати безліч фахових проблем, відбувається осягнення студентами взаємозв'язків музики і життя. Специфіка професійної орієнтації студентів музичного відділення педагогічного коледжу вимагає прищеплення піаністам фахових навичок співу під власний акомпанемент, адже під час роботи над піснею у школі вирішальним моментом є вміння вчителя своїм виконанням зацікавити дітей, і саме від якості показу пісні залежить ставлення дітей до неї. За останнє десятиліття майже повністю поновився дитячий пісенний репертуар, використання якого дозволить глибше пізнати і зрозуміти історію національної культури, формуватиме більш свідомо моральні та етичні сторони поведінки молодого людини.

Наступною стадією професійно-педагогічного спілкування є дієве спілкування, що передбачає виховання у молодого фахівця високої сенсорної культури. Неможливо прищепити любов до музики, зробити її по-справжньому зрозумілою без емоційного зв'язку виконавця і слухача, адже музичне мистецтво звернене до почуттів і саме через них стає надбанням особистості, викликаючи взаєморозуміння через вплив на емоційну сферу. Для забезпечення функціонування цього виховного етапу викладач повинен навчити свого студента розпізнавати емоційний стан співрозмовника, ідентифікувати свій емоційний стан згідно з його станом, коректувати задумане відповідно до мінливих реальних обставин.

В арсеналі музикантів є надзвичайно дієвий засіб формування сенсорної культури ансамблевого музикування. Воно корисне не тільки тому, що конкретизує та закріплює велику кількість професійних навичок гри на фортепіано, вчить музичного мислення – не пальцевого, а слухового, а також і тому, що виходить за рамки музичного мистецтва і має психологічний та етичний сенс. Мистецтво гри в ансамблі є мистецтвом вести діалог з партнером, тобто розуміти партнера, вміти вчасно подавати репліки та вчасно відступати, це вміння переживати однакові художньо-емоційні стани, спостерігати за партнером, коректувати власне виконання відповідно до спільного задуму та емоційного моделювання.

Для становлення молодого музиканта велике значення має виховання виконавської волі. Тому важливою умовою професійного зростання студента є заохочування до усіх видів концертної діяльності. Тільки під час концертного виконання музичного твору студент може пересвідчитися в тому, що грамотне, але не одухотворене виконання, або занадто метушливе, сумбурне, непродумане не годиться ні для якої аудиторії слухачів, тобто успіх приходить до виконавців, які, крім техніки, володіють ще двома якостями – артистизмом та інтелектом.

Наступною стадією професійно-педагогічного спілкування є вербальне спілкування, і тут важлива роль належить слову, котре, за визначенням В.Сухомлинського, є «витонченим різцем, здібним досягати кожної найніжнішої рисочки людського характеру». Ця стадія передбачає прищеплення студентіві вміння вкладати у слово особисте почуття і переконання для відтворення образної картини того, про що йдеться на уроці. Розвиткові цього вміння сприяє наявність художньої уяви, образного й асоціативного мислення, а також самостійна виконавська діяльність студентів. Навички музично-педагогічної уяви формуються у вдумливого виконавця під час дослідження драматургії музичних творів, а також у роботі над поетичним текстом вокального твору. Робота над усною, а ще краще – над письмовою анотацією до музичного твору розвиває креативність у студентів, творчі інтенції та фантазію, активно сприяє становленню інтелектуального потенціалу, вчить логічно мислити, знаходити точні формулювання, вмінню упорядковувати свої думки та доносити до слухача.

Найбільш складною і тривалою на уроках фортепіано відбувається робота над усіма деталями музичного тексту. Таке дослідження, коли розглядаються виражальні особливості жанру, форми, мелодики, гармонії, темпо-ритму, голосоведення не лишаються осторонь розпізнання музично-сислової ролі авторських фразувальних ліг, артикуляційних штрихів, динамічних та агогічних позначень, допомагає повніше розкрити зміст виконуваного твору, відповісти на питання – чому конкретний музичний твір викликає в нас саме такі емоції, а не інші. З цього й розпочинається важливий етап формування фахових умінь у студента, прищеплення навичок комплексного застосування міжпредметних зв'язків, поєднання теоретичних знань та практичних умінь з різних предметів: фортепіано, концертмейстерства, вокалу, диригування, хорового класу, методики музичного виховання, тобто створюються умови проведення інтегрованого заняття. Досвід свідчить, що для успішного досягнення мети – всебічної комплексної професійної підготовки випускників музичних відділень педагогічних навчальних закладів та забезпечення їхньої конкурентної спроможності – необхідно підготувати фахівця широкої всесторонньої культури, який здатний не тільки художньо досконало виконувати музичні твори, а зможе самостійно реалізувати всі набуті знання, навички та вміння. Майбутній вчитель музики повинен бути готовим як до уроку, так і до позакласної роботи. Для досягнення цієї мети в арсеналі викладача фортепіано може бути безліч різноманітних шляхів та методів навчального і виховного процесу, але вони будуть виправданими лише у тому випадку, коли студент досягне поставленої мети – навчиться самостійно вирішувати виконавські та загальнопедагогічні проблеми.

Таким чином, ми маємо усі підстави розглядати урок фортепіано як взаємодію професійних та загальнопедагогічних принципів нероздільності навчання та всебічного виховання студента, адже виконання певних педагогічних завдань у поєднанні з рядом професійних на основі «музичного спілкування» під час індивідуальних занять сприятимуть формуванню у майбутніх учителів музики як фахових, так і загальнопедагогічних навичок та умінь, виконанню усіх положень позитивної Я-концепції національної парадигми освіти XXI століття і у перспективі повинні відіграти важливу роль у становленні національної системи освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савицький Роман. Основні засади фортепіанної педагогіки. – Пустомити, 1994.
2. Сухомлинський В.А. Сто порад учителю. – К.: Радянська школа, 1998.
3. Терещенко А.К. Анатолій Кос-Анатольський. – К.: Муз. Україна, 1986.

Natalya Uzyuk

PIANO LESSON AS A CO-OPERATION OF PROFESSIONAL AND GENERAL PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF EDUCATING AND REARING INDIVISIBILITY

The aim of the article is to cast a new light on a problem of pointing out the most essential aspects in solving a double-sided problem of a present day: teacher and music, student and music. Also, the author reveals the necessity of broadening the very spectrum of practical abilities and skills as well as points on the methods of laying the foundation of scientific and creative potential of a student – a future school teacher of music.

Герман Макаренко

ДО ПИТАННЯ РОЗМІЩЕННЯ МУЗИКАНТІВ ОРКЕСТРУ: ГЕНЕЗА, ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ

У статті визначаються загальні принципи та способи розміщення музикантів як симфонічного так і оперного оркестрів, а також виявляються варіанти розміщення оркестрантів на кожному з етапів шляху розвитку оркестру.